

16.05.2022

Група № 13

Урок № 36

Тема уроку: «Чергування голосних»

Мета уроку: поглиблення знань про чергування голосних звуків, зокрема й відхилення від закономірностей, удосконалити уміння утворювати нові слова й форми слів, де наявне чергування голосних звуків; збільшувати словниковий запас здобувачів освіти, формувати уміння знаходити орфографічні помилки у власних висловлюваннях; виховувати ціннісне ставлення до народних джерел, філософських думок.

Матеріали до уроку:

- Опрацюйте § 31 у базовому підручнику:** Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2018. – 208 с.
- Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

<https://www.youtube.com/watch?v=Yfrv7dmjqEY>

- Законспектуйте матеріал до уроку (ОСНОВНЕ):**

Чергування голосних

Типи чергувань	Умови чергування	Приклади
О, Е // І	за словозміни	кінь — коня, вівса — овес, сім — семи, осіб — особа
	за словотворення	будівник (пор. будова) сільський(пор. село)
Але:	під наголосом у коренях -вод-, -воз-, -нос-, -роб-	хлібороб, водовоз, щоділовод але: водопровід (предмет)
О, Е наявні	означають істот:	
В		
закритому складі		
О, Е	неколи ці звуки вставні або	земля — земель, вікно — вікон
переходить випадні		
в І	у групах -ор-, -ер-, -ов- міжхорт — хорт, шовк — шовку, приголосними	хорт — хорта, шовк — шовку, виняток погірдний (пор. погорда)
	у групах із повноголоссям -оро-, -оло-, -ере-, -еле-	-город, шелест, колос, терен, винятки: моріг, поріг, оберіг, сморід, берізка
	у родовому відмінку множини	значень, положень, передбачень

	іменників середнього роду на -енн (я)	
O, Е // О	O, Е при словозміні мають властивість випадати	сон — сну, гачок — на гачку; квітень — квітня, човен — човна
O // Е після Ж, Ч, Щ, Џ, Й	пишеться Е перед шиплячими та м'якими приголосними.	вечеря, учень, щетина; ложечка — ложечок, книжечка — книжечок, лієчка — лієчок і под.
	<i>Примітка.</i> У деяких словах зберігається Е (Є), бо приголосний Ч у наступному складі в давні часи був щедрий м'яким.	Винятки: жерло, печера, червоний, чергата, чекати, чепурний, черствий
	пишеться О: перед нешиплячим твердим:	бджола, вечори (пор. вечеря), чорний (пор. чернетка); у похідних: вечоріти, чорніти;
		Винятки: гайчик, чорнило, чорниці, чорніти (перед давніми м'якими)
	в іменниках жіночого роду (третьої відміни) в суфіксі -ост-:	свіжості, безкрайості, пекучості
	у давальному та місцевому відмінках однини деяких іменників:	бджолі, у плюні
	у закінченнях родового та орудного прикметників, числівників жіночого роду:	гарячої, першою, нашої; відмінків
I // И	И з'являється в дієсловах:	лійка — лити, бійка — бити.

4. Чергування у дієслівних коренях

Типи чергувань	Умови чергування	Приклади
O // A	якщо наступний склад має наголосений суфікс -а чи -ува-	Допомогти — допомагати
E // I	E в дієсловах доконаного виду; I — недоконаного:	Замести — замітати, злетіти — літати;
	у дієсловах перед наступним складом із суфіксом -а-, -ува- (-юва-); часто наголос падає на кореневий I:	брехати — набріхувати, викоренити — викорінювати, чекати — очікувати; плести — заплітати, гребти — загрібати
I // A	найдавніші чергування:	сидати — садити
E // И	E (випадний) чергується з И, якщо далі йде суфікс -а-,	Беру — брати — вибирати, терти — зітру — стирати; вистелю —

	тобто <i>-ер-</i> переходить в <i>-ира-</i> :	<i>віслати</i> — <i>вистилати</i>
Випадний, що чергується з Й		<i>брати</i> — <i>збирати</i> , <i>слати</i> — <i>вистилати</i> , <i>підіти</i> — <i>підпирати</i>

5. *Запам'ятай!* У кількох словах трапляються сплутування звуків [о] й [а].
6. Потрібно запам'ятати написання цих слів:
7. 1) пишемо й вимовляємо [а] після г, к, х перед складом з [а]: *гаряче, гарячка, гаразд, кажсан, калач, качан, хазяїн, халява*; а також перед г у словах *багатий, багато, багатство, багач, багатир(багач), багаття*;
8. 2) у словах *богатир* (Богом дана сила), *крохмаль, борсук, коміши, комірка, коровай, кропива, комин, монастир, отаман, поганий, погон, пором, слов'яни, солдат, козак*.

4. Виконайте наступні завдання:

1. Уставте пропущені букви, поясніть орфограми.

В..селе, в..сняне, сон..чко, оз..ро, оч..рет, поч..нало, мислит..ль, т..хес..нький, п..ганий, г..разди, стріл..ць, виб..рати, тр..вога, зач.. кати, пр..звисько, б..ру, заб..рати, к..миш, перш..ї, пер..на, пер..йти, м..гти, допом..гати, свіж..сті, тр..вога, п..ром, щ..тина, носор..г, медон..с, сміттєпров..д, ч..рнетка, пш..ниця, вип..кати, вип..кти, збер..гти, збер..гати, допом..гати, г..няти.

2. Утворюючи нові слова або форми слів, дослідіть, які чергування відбуваються в рядках.

Зразок: терти — стирати (е//и).

1. Гонити, клонитися, кроїти, проводити, схопити.
2. Камінь, ніч, братів, вів, лебідь.
3. Дерти, перу, простерти, жерти, клену.
4. Жонатий, четыри, шестеро, вечеря, пшениця.
5. Почну, увімкну, загнути; одного.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.

16.05.2022

Група № 13

Урок № 37-38

Тема уроку: «Чергування приголосних в українській мові. Зміни приголосних при збіgovі їх у процесі словотворення»

Мета уроку: поглиблення знань про чергування приголосних звуків, зокрема й відхилення від закономірностей, уміння утворювати нові слова й форми слів, де наявне чергування звуків; удосконалювати уміння вчитися, розвивати увагу, аналітико-синтетичні навички, пам'ять; збільшувати словниковий запас учнів, уміння знаходити орфографічні помилки у власних висловлюваннях; виховувати ціннісне ставлення до народних джерел, філософських думок.

Матеріали до уроку:

1. **Опрацюйте § 31 у базовому підручнику:** Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2018. – 208 с.

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=WfMTNw0M0cQ&ab_channel

3. **Законспектуйте в робочому зошиті (основне):**

Зміни приголосних при додаванні суфіксів -ськ-, -ств-

При творенні слів за допомогою суфіксів -ськ-, -ств- приголосні на стику твірної основи й суфікса можуть зазнавати різних змін:

- г, ж, з + с = з: Кривий Ріг – криворізький, Кавказ – кавказький, Париж – паризький;
- к, ч, ц + с = ц: козак – козацький, купець – купецтво, ткач – ткацтво;
- х, ш, с + с = с: чех – чеський, Одеса – одеський, товариш – товариство.

СЛОВА-ВИНЯТКИ

Винятки:

3 міста:	3 географічні назви:	4 народи:	2 титули:	
Нью-Йорк (нью-йоркський)	Ла-Манш (ла-маншський)	баски (баскський)	падишах (падишахський)	баски – баскський, турки – тюркський,
Цюрих (циюрихський)	Малакка (малаккський)	тюрки (туркський)	герцог (герцогський)	Мекка – меккський,
Мекка (меккський)	Ірак (іракський)	казахи (казахський)	ацтеки (ацтекський)	казах – казахський,

Ла-Манш – ла-манський, Дамаск - дамаський.

Якщо твірна основа закінчується на Д або Т, то у вимові відбуваються зміни, які, проте, на письмі не позначаються: **солдат – солдатський, люди – людство.**

Якщо в кінці твірної основи після приголосного стойть суфікс -к-, то притворенні прикметника на -ськ(ий) цей суфікс випадає: Каховка – каховський.

«Зміни приголосних» при творенні нових слів за допомогою суфіксів.

Звуки	Посідаються із суфіксами	Змінюються на	Приклади
[г], [ж], [з]	-ськ-, -ств-	-зък-, -зтв-	Париж – паризький; убогий – убозство.
[к], [ч], [ц]	-ськ-, -ств-	-цък-, -цтв-	ткач – ткацький, козак – козацтво
[х], [ш], [с]	-ськ-, -ств-	-ськ-, -ств-	товариш – товариство, чех – чеський
[с]	-ш-	[шч] (-щ-)	високий – вищий
[г], [з], [ж]	-ш-	-жч-	низький – нижчий
[ц'к]	-ин-	-чч-	німецький – Німеччина
[с'к], [ск]	-ин-, -ан-	[шч] (-щ-)	пісок – піщаний, черкаський – Черкащина.

1. Словотворення іменників:

- іменники чоловічого та середнього роду, що містять суфікси **–ечок, -ечк(о) та –ок**: наприклад, *сонце – сонечко, крильце – крилечко, їжак – їжачок*;
- іменники жіночого роду, що містять суфікси **–ечк(а), -к(а), -еньк(а)**: наприклад, *дорога – доріженька, доня – донечка*.

Чергування в корені іменників відбувається в результаті додавання зменшено-лагідних суфіксів.

2. Словозміна іменників:

- іменники чоловічого роду в **личному відмінку**: наприклад, *друг – друге, Олег – Олеже*;

- б) іменники в ході їхнього відмінювання: наприклад, *покупка* – *покупці*, *знахідка* – *знахідці*;
- в) іменники жіночого роду в **давальному відмінку**: наприклад, *тітка* – *тітці*;
- г) іменники жіночого, чоловічого та середнього роду в **місцевому відмінку**: наприклад, *поріг* – *на порозі*, *оберіг* – *в оберезі*.

3. Творення прикметників:

- а) прикметники вищого ступеня порівняння, утворені за допомогою суфіксів **–іш** та **–ш**: наприклад, *головний* – *головніший*, *легкий* – *легший*;
- б) присвійні прикметники, що мають суфікс **–ин**: наприклад, *свекруха* – *свекрушин*;
- в) прикметники, що утворені від іменників за допомогою суфікса **–ськ**: наприклад, *рибак* – *рибацький*, *козак* – *козацький*;
- г) відносні прикметники, що мать суфікси **–н**, **–оч**: наприклад, *дівчина* – *дівочий*, *дорога* – *дорожній*;
- д) прикметники вищого ступеня, в яких приголосні **з**, **г** та **ж** наприкінці основи слова замінюються на **–жч-**: наприклад, *важкий* – *важчий*;
- е) прикметники вищого ступеня порівняння, в яких приголосний **с** та суфікс **–ш** замінюються на **–щ**: наприклад, *красивий* – *країй*;
- ж) прикметники, при утворенні яких кінцеві приголосні **ц** та **к** та суфікс **–н** замінюються на **–чин**: наприклад, *яйце* – *яєчний*.

4. Чергування дієслів

Чергування в діє słowах відбувається в багатьох випадках, і найчастіше відбувається чергування наступних приголосних: **с – ш**, **х – щ**, **з – ж**, **т – ч**, **к – ч**, **ск – щч**, **г – ж**, **ст – щч**, **ск – щч**. **д – дж**, **зд – ждж**.

Наприклад, *ходити* – *ходжу*, *крутити* – *кручу*, *бігти* – *біжу*, *висіти* – *вишу*.

Увага! Не в усіх подібних випадках здійснюється чергування: наприклад, *водити* – *воджу*, але *возити* – *вожжу*.

Запам'ятайте **винятки**, в яких не відбувається чергування: *вчораиній*, *торішній*, *рушиник*, *соняшиник*, *мірошник*.

4. Виконайте наступні завдання:

**1. Від поданих слів утворіть прикметники за допомогою суфіксів -
ськ(ий), -ств(о).**

Буг, Бангкок, Таганрог, Збараж, Острог, Запоріжжя, Киргизія, Кагарлик, Тернопіль, Дрогобич, Кременчук, Калуш, Мекка, Дамаск, Донець, Прага, Залісся, Париж, Чехія, Сиваш, Херсонес, Одеса, Ясси, Ірпінь, Вишгород, Поділля, Прилуки.

**2. Від поданих прикметників утворіть іменники за допомогою
суфікса -ин, поясніть зміни приголосних.**

Харківський, Вінницький, тернопільський, батьківський, прилуцький, донецький, дрогобицький, луганський, турецький, черкаський, львівський, галицький, полтавський, гайдамацький, чернівецький, уманський, київський, сумський, одеський, хмельницький.

**3. Утворіть вищий ступінь порівняння прикметників, поясніть
zmіni i правопис приголосних.**

Близький, високий, дорогий, товстий, красивий, важкий, довгий, тонкий, вузький, швидкий, легкий, дужий, slabкий, rідкий, низький.

4. Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники.

Невістка, Ольга, ненька, свекруха, дочка, донька, мачуха, Мелашка, Параска, Ониська, Світланка.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.